

téveszti szemléelőjét (ez utóbbit meglehetősen nehéz volna értelmezni egy festmény esetében). A hamisítás szinte egyidős a fényképezés történetével: már a krími háború vagy az amerikai polgárháború során is készültek olyan manipulált felvételek, amelyek arra szolgáltak, hogy „kifejezőbbé” tegyék az ütközetek megrendítő vagy éppen dicsőséges pillanatait. A fényképek ráadásul, ellentétben az általuk bemutatott kínokkal, korántsem függetlenek az értelmezés kontextusától. Így viszont kérdésessé válik, vajon tényleg „magukért beszélnek”-e a szenvedés képei.

Ezt a kérdést járja körül utolsó munkáinak egyikében Susan Sontag, a néhány hónappal ezelőtt elhunyt amerikai író és esszéista. Könyve nem szigorú téziseket kíván megfogalmazni, hanem közös gondolkodásra invitálja olvasóját. „A jelenkor polgárai, az erőszak mint látvány fogyasztói, a kockázatmentes közelség szakértői arra nevelődtek, hogy cinikusan nyilatkozzanak az őszinteség lehetőségéről” – állítja Sontag, kifejezve egyúttal abbéli reményét, hogy másképpen is szemlélhetjük mások fájdalmát. Talán az üzleti és hatalmi érdekek szolgálatában álló tömegmédiák sem tehetik semmissé azt az erőt, amellyel a fényképek rendelkeznek; azok a képek, amelyek ha önmagukért nem is beszélhetnek, „felszólalhatnak” a szenvedők helyett, a megkínzottak

nevében. Azt ugyanis nem szabad elfelejtenünk, hogy a valóság illúzióvá válásának „lélegzetelállítóan provinciális” doktrínája kényelmes karosszékekben született – miközben a háború ma is véres valóság emberek milliói számára.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Komáromy Rudolf, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 144 oldal, 1500 Ft)

ÉMILE M. CIORAN:

Kalandozások

A létezés értelmetlenségének gondolata a filozófiatörténetben mindig kritikus korokban, egyfajta körtünetként jelent meg, legyen szó akár az antik szkepticizmusról, Schopenhauer-ról, Nietzsche-ről, Kierkegaard-ról vagy a huszadik századi nagy (im)morálfilozófusról, Cioran-ról. A kételkedés akkor válik az egyetlen lehetséges módszerré, ha már sem az ész, sem a vallásos érzület nem képes arra, hogy a létezés – benne az emberrel – gyakorlati vonatkozásaiban teleologikusan magyarázza és motiválja. Ekkor a szkepszis lesz az ellen- és kívülállásba helyezkedett lélek sajátja (feltéve, hogy nem tagadja ennek létezését is), így kísérelve meg legyőzni a mulandóságot, s e radikális magatartást

képviselve ráébreszteni másokat minden célok hiábavalóságára.

A nagyszebeni születésű Cioran (1911–1995) a kétségbeesés filozófusaként emlegetik, s valóban, esszéiből és aforizmaiból a magány, a kiábrándultság, a tagadás érzülete árad. Bár felvett póznak vagy inkább maszknak tűnhet az egyéniség e torzulása, mégsem állítható, hogy csupán feltűnésvágyból nevezte volna magát a halál szakértőjének. A filozófus a kor arcáról képezi maszkját, az hitelesíti még túlzásaiban is.

A *Kalandozások* című könyv több írását tartalmazza, melyek részben román, részben francia nyelven íródtak. Cioran 1937-ben hagyta el Romániát, s egy rövid hazatérést leszámítva haláláig Franciaországban élt, és vált a francia próza egyik mesterévé. Emigrációba vonulásának oka alapvetően összefügg a két világháború közötti román nacionalista erőkkal, a Vaszgárdistákkal való kapcsolatával, amely későbbi munkásságának megítélésére máig kihat. Cioran, a vallástörténész Mircea Eliadéval együtt, a román történelmietlenség ellen való lázadásból előbb a szélsőjobboldali eszmékhez menekül, majd kiábrándultan távozik az országból. Erről vall *Az én országom* című írásában, amely egyfajta búcsú Romániától, s egyben az egyik utolsó anyanyelven írt műve. A nagy vihart kavart *Románia színváltozásának* radikalizmusa alábbhagyott, ellenben világosan kifejti,

hogy miért csak országa van, miért nincs hazája.

Az író talán leggyakrabban használt eszköze a paradoxon, amely lényegében a 20. század gondolkodásmódjának sajátja, s mind a történelem, mind az egyéni létezés problematikus voltát tükrözi. A kötet címadó írásában, valamint a *Töredékek*ben olyan fragmentumok olvashatók, amelyek Nietzsche kalapácsfilozófiájára emlékeztető módon rombolják szét az emberi törekvések hiúságait. Cioran amúgy nem törekedett eredetiségre, azt is az egyéniség hiábavaló kísérletének tartotta; ennek ellenére a kiábrándulás megélt élménye, a tapasztalás keserű gyümölcsei teszik életszerűvé írásait. Az elfordulás mindig szomjúság is arra, hogy elviseljünk mindent, s ne meneküljünk a cselekvés útvesztőibe. A történelemről Cioran azt vallja, hogy az csak azért létezik, mert „az ember nem tud végsőkéig kitartani a gyávaságban”, törekvéseiben kirekeszti a mulandóság gondolatát. „Az élet, amely maga a mulandóság, csakis a mulandóság gondolatának tagadásával valósulhat meg.”

A kötetben található még a *Val-lomások* című, rövid terjedelmű, ugyanakkor szinte az egész életpályán átívelő napló, amelynek feljegyzéseiben olvashatunk „brain storming” jellegű aforizmákat, de Cioran mindennapjaira vonatkozó személyesebb sorokat is. Még na-

gyobb erénye azonban a kiadványnak, hogy Zalán Tibor előszava mellett a fordító, Farkas Jenő majd hatvanoldalas tanulmányát is tartalmazza, amely érdekes és hasznos adalékokkal szolgál elsősorban *Az én országom* című írás megértéséhez, és persze Cioran további műveit is elhelyezi az életműben, egészen a világhírt meghozó *A bomlás kézikönyvéig*, miközben rádióinterjúkból és kortársi kritikákból vett idézetekkel árnyalja a szerzőről kialakult, megítélését tekintve még mindig nem egységes képet.

SZALAI ZSOLT

(Fordította Farkas Jenő, *Palamart Kiadó, Budapest, 2004, 134 oldal, ár megjelölés nélkül*)

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY:

Írd fel házad kapujára...

A Helikon Kiadó színes és színvonalas ismeretterjesztő sorozatának, a Palettának második köteteként jelent meg Száraz Miklós György *Írd fel házad kapujára...* című, a zsidó történelmet és a zsidó vallást őszinte kíváncsisággal és mély empátiával bemutató érdekes és tartalmas munkája.

Ábrahám, Izsák, Jákob és Mózes népének istene, az alakatlan, az ábrázolhatatlan, a kimondhatatlan,

az egyetlen igazi Úr már évezredek óta próbára teszi választott népét, a zsidókat.

Az Ószövetség és az Újszövetség szent könyveiből, valamint az ókori szerzők tollából is jól ismerjük a korabeli birodalmak határvidékén élő zsidóság életét, az egyiptomi szenvedés és szabadulás, a babiloni fogság és hazatérés, a lázadások, a kegyetlen római hadjáratok és a szétszóratás történeteit. (A Salomon által építtetett jeruzsálemi Első Templomot a babiloniak, az újjáépített és kibővített Második Templomot a rómaiak rombolták le, ezután már nem épült fel többé. A Második Templom egyetlen eredeti maradványa a Siratófal.) A Második Templom és Jeruzsálem pusztulása után erősödik meg a babiloni és alexandriai, és alakul ki a kis-ázsiai, galliai, hispániai és észak-afrikai zsidó diaszpóra. A bizánci és az iszlám által elfoglalt területeken is viszonylagos nyugalmat élveznek, vallásukat szabadon gyakorolhatják, és egyre inkább bekapcsolódnak a mediterrán térség kereskedelmi életébe is. Aragónia és Kasztília keresztény királyságainak egyesítése a virágzó mór kultúra felszámolása mellett a pezsgő sevillai, córdobai és granadai zsidó gazdasági és szellemi élet végét is jelentette. A szefárdoknak nevezett spanyol zsidók egy része visszatért Észak-Afrikába, másik része továbbvándorolt a francia (németalföldi) és német területek